

Humanistisch Frankrijk

Er is geen land waar het moderne humanisme zozeer inheems is als Frankrijk; geen land waar het zoveel macht over het leven van de enkeling en van de Staat heeft.

Men moet zich weliswaar niet al te sterk verwonderen, wanneer men af en toe het tegendeel ziet of hoort betogen. Natuurlijk, Frankrijk is eeuwen lang „de oudste dochter van de Kerk” geweest. Zijn koningen hebben voor het geloof gestreden, of voorgegeven te strijden, en Lodewijk de Heilige wordt ook nu somtijds met ontroering, dan wel met voorgewende ontroering, genoemd door wie van zijn bestaan nog iets weten. Hendrik IV heeft de hoogste rang niet kunnen bereiken zonder de plechtigheden in de protestantse tempel te verlaten voor de mis; de eerste-minister onder Lodewijk XIII was een kerkvorst; in de kathedraal van Reims werden de koningen door een geestelijke gezalfd; Napoleon vond het nuttig, zich in de Notre-Dame door den paus te laten kronen. De Kerk is machtig geweest in dat land; ze heeft politieke overheden genoopt andersdenkenden gewapenderhand te bestrijden; lange tijd zijn haar doop, haar huwelijksbetrachting, haar uitgeleide naar het hiernamaals onontbeerlijk geweest, niet slechts voor maatschappelijk aanzien, voor veiligheid van persoon en bezit, maar toch ook voor de bevrediging van onmiskenbare zielsbehoeften van wie zich eraan onderwierp. In de gerechtszalen hing de gekruisigde aan de wand. Het middelbaar onderwijs werd in de 17e en 18e eeuw door Jezuïeten gegeven, op de lagere scholen werd toegezien door pastoors.

En de Franse wijsbegeerte was ten dele positief katholiek. In Frankrijk vooral leefden scholastici die geen beter doel kenden voor hun denken, dan de redelijke rechtvaardiging van het geloof. Descartes zelf, die toch van aanleg een „libertijn” was, rekende het zich nog tot een plicht, of beschouwde het als een onvermijdelijke noodzaak, het bestaan van God te „bewijzen”. Zijn discipel Malebranche was een geestelijke, en een geestelijke die oprecht geloofde. Later heeft Frankrijk een niet-onchristelijk spiritualisme geschapen of gevoed, met Cousin, Boutroux, Bergson. En tegenwoordig laat de aanprijzing van een christelijk, z.g. „integraal” humanisme, door den Fransen essayist Maritain, niet na enige indruk te maken; Frankrijk wordt sedert niet lange tijd door dezen zelfden Maritain bij het Vaticaan vertegenwoordigd. De literatuur van Frankrijk heeft als katholieke hoogtepunten het werk van Pascal, Bossuet, Chateaubriand, Claudel, Péguy. En van deze literatuur en wijsbegeerte wordt kennisgenomen; in de onder intellectuelen vrij talrijke bekeringsen tot het oude geloof hebben ze haar aandeel.

Ongetwijfeld. De feiten zijn juist. Terecht worden ze aangevoerd door al wie zo graag zou willen dat Frankrijk „een katholiek land” was.

En inderdaad, iets van die eeuwenoude trouw aan het christelijk geloof is er althans in de zeden der Fransen nog overgebleven. Nog trouwen zeer velen in de kerk en houden er hun kinderen ten doop; nog kleppen de klokken van de kerken als iemand de wereld voor goed moet verlaten. Ja, maar vraag niet wat de meeste betrokkenen er bij denken, er bij gevoelen, er van geloven! Deelneming aan die plechtigheden achten zij vereist voor hun fatsoen; de instandhouding ervan verlangen ze soms omdat de maatschappelijke orde er, voor zover zij weten, altijd baat bij heeft gevonden; voor het welzijn van hun ziel echter is de zaak thans zonder betekenis. Met voldoening hebben

hun ouders of grootouders toegestemd in de scheiding van Kerk en Staat. Zij zelf vinden het niet meer dan natuurlijk, ja zelfs beslist noodzakelijk, dat er in de scholen of kerken geen Staats- of Gemeente-geld besteed wordt aan de verbreiding van leringen die dan misschien sociaal enig nut mogen hebben, doch die zij ten slotte bijna allen als vanzelf, zonder er nog bij stil te staan, rangschikken in die categorie van interessante, maar wel wat verlepte mythologieën, waarin ook het geloof aan Venus en Mars is ondergebracht. Er is in Frankrijk niet eens een actief anticlericalisme meer; de anticlericalen, die omstreeks 1900 fel te keer gingen, hebben een algehele overwinning behaald en zijn daarmee overbodig geworden. Toen onlangs de M.R.P. ervan kikte, dat de overheid subsidies aan confessionele scholen zou behoren te geven, waren de verbazing en ontstemming

bijna algemeen; en het lijkt waarschijnlijk dat die halfslachtige partij er maar van zal afzien, op dit punt nog aan te dringen. De zaak is, dat Frankrijk — na Italië — in de zestiende eeuw het land bij uitstek is geworden van de Renaissance, dat is van de wedergeboorte der vrije gedachte, der onafhankelijke wetenschap, der natuurlijke zeden — en dat het later ook het land werd van een politiek bestel dat aan geen geloof of bijgeloof meer is onderworpen. In Frankrijk heeft, met dien zelfden, nog wat te voorzichtigen Descartes, en daarna met Voltaire, met Comte, met Renan, met Taine, het begrip veld gewonnen, dat al het gebeuren in de cosmos — sommigen verstaan hier ook onder: het gebeuren in onze geest en ziel — aan onveranderlijke wetten gehoorzaamt en dat daarom het begrip voorzienigheid iedere inhoud heeft verloren. De zaak is voorts, dat in Frankrijk de, telkens natuurlijk wel terugkerende, perioden van geestelijke duisternis en politieke ruwkerende, (die altijd samengingen) ook telkens opnieuw zijn afgewisseld door groot en weldadig licht dat er werd ontstoken. Na de Renaissance is de tijd der „libertijnen” gekomen, daarna, in de 18e eeuw, die der Encyclopedisten; en wat de tweede helft der 19e eeuw gebracht heeft, is een ware triomf der wetenschap, het achteruitdringen van geloof en bijgeloof, de

HERFST.

*Men raapt de appels uit het natte gras,
aan vele stelen steekt een gouden blad.*

*De horizon blinkt onder lage wolken,
het dorp schuilt om zijn ouden, stompen toren.*

*De zon dwaalt ongedurig over 't land
en groet het vee, de zilvren nevelbank.*

*De meisjes spieglen zich in donkere plassen,
Zien een gezicht van zomervreugd gewassen.*

*De wandelaar keert 's avonds vroeg naar huis,
vol van zonsondergang en windgeruisch.*

*Uit: Het Vaderland, door
Adriaan Morriën.*

IV. WAAR LIGT DE GRENS?

Er zijn zeer ingewikkelde vormen van het leven. De mens bijvoorbeeld. Hoeveel organen zijn er wel niet in werking bij het opnemen en verwerken van ons voedsel? Hoeveel soortig is onze reactie op de omgeving! Het dier is in het algemeen eenvoudiger georganiseerd. Zijn reacties op de buitenwereld zijn beperkter. Maar in het dierenrijk is ook grote variatie. Langzaam kunnen we hier af dalen van hooggeorganiseerde levensvormen tot lagere, simpeler vormen. Het insect is nog zeer gespecialiseerd. Al de werktuigen, die men bedacht heeft, heeft deze groep van nature meegekregen: boor-, steek-, zuig- en zaag-apparaten; pantserplaten... een gehele gereedschapskist vol als geschenk van de natuur. We kunnen echter nog veel lager af dalen: wormen, polypen, sponzen. Ten slotte ontmoeten we de eenvoudigst georganiseerde levensvormen: de voordiertjes of protozoën. Een klompje protoplasma verricht alle levensfuncties: voeding, groei, voortplanting.

In het plantenrijk kunnen we volgens hetzelfde beginsel eveneens af dalen. De bloemplanten zijn dan de hoogst georganiseerde vormen. Sporenplanten als varens en mossen zijn al eenvoudiger van bouw en functies. Schimmels nog eenvoudiger. Ten slotte ontmoeten we op onze reis de bacteriën. Wederom vinden we hier een klompje levende stof, met zo goed als geen organen. Ook hier verricht een microscopisch klein klompje levende stof alle functies, die het leven vereist. We zijn hier genaderd aan de grens tussen dieren en planten. De bioloog heeft geen interesse meer voor de vraag of hij een dier of een plant voor zich heeft. Dit zou slechts afhangen van de definitie van plant en dier. Deze definitie is niet op te stellen. Hebben wij nu ook in de kleinste zichtbare bacterie de grens van het leven bereikt? Met de microscoop ontdekken we geen kleinere levensvormen.

Hier rijst onmiddellijk de vraag of het leven ophoudt bij de grens der zichtbaarheid. De grens der zichtbaarheid is afhankelijk van de golflengte van het licht, en niet van de graad van volmaaktheid van de microscoop. Deeltjes kleiner dan de golflengte van het licht kunnen niet zichtbaar gemaakt worden. Het licht „spoelt” er omheen. De lichtstraal treft ze niet en deze wordt derhalve niet teruggekaatst. Ons oog krijgt dan geen boodschap uit de buitenwereld.

Het is nu niet in te zien, waarom de grens van het leven zou samenvallen met de golflengte van het licht. Er is niets wat ons weerhoudt om levensvormen te verwachten beneden de grens der microscopische zichtbaarheid. De microscoop voert ons dus niet tot de grens van het leven.

Hoe kunnen we het spoor van het leven dan wel vervolgen?

In de laatste helft van de vorige eeuw ontdekten verschillende „bacteriënjagers”, dat vele ziekten door microben verwekt werden. Van de ene ziekte na de andere wees men de verwekker aan en zag men hem onder de microscoop. Hun succes was zo groot, dat men de stellige overtuiging uitsprak: elke ziekte wordt door een bacterie verwekt. Men verwachtte, dat spoedig van elke ziekte de verwekker gevonden zou worden. Het volledig succes bleef uit, ondanks de ijverigste pogingen van zeer knappe bacteriologen. Er bleven een aantal ziekten over, waarvan men de verwekker niet kon vinden.

Men vond tenslotte een methode uit, om een vloeistof vrij van bacteriën te maken, zonder de bacteriën te doden. Men zoog de vloeistof door filters met zulke fijne poriën, dat alle bacteriën op de filter achter bleven. De afgefilterde vloeistof bleek echter nog dezelfde ziekte te kunnen verwekken. Wat was nu de verwekker? De theorie werd opgesteld, dat de bacterie een vergif verspreidt, dat de filter kan

Een Amerikaanse Humanist
over het Humanisme

Wij publiceren hierbij het eerste gedeelte van een beschouwing over het humanisme door E. Burdette Backer, een van de leiders der humanistische beweging in Amerika. Opmerkelijk is de sterke geestelijke verwantschap met het streven van het Humanistisch Verbond naast een karakteristiek Amerikaanse kijk op mens en wereld. Wij hopen in het Decembrnummer het tweede gedeelte af te drukken. De vertaling is van de hand van Mevr. H. A. Polak—Schwarz.

Een Engels bisschop heeft eens gezegd, dat de helft „van alle intelligente mensen in de moderne wereld humanisten zijn.”

Ofschoon er weinig reden is om aan de waarheid van dit oordeel te twijfelen, zijn er slechts weinigen, die zich duidelijk uitspreken over hun humanisme. Het zou de meesten van hen niet invallen, dit woord te gebruiken om hun opvatting te definiëren. Het is evenwel belangrijk voor hun gemeenschappelijk doel en voor hun gevoel van saamhorigheid, dat ze ertoe zouden komen, in de naam een symbool van hun verwantschap te zien, en een centrum voor hun handelingen. Daarom is er een voortdurende behoefte om het humanisme te precisieren. Misschien is dit moeilijk, doordat het humanisme als zodanig zo verschillend van aard is en weinig georganiseerd. Het neemt verschillende vormen aan, en de nadruk wordt verschillend gelegd, al naar gelang van de persoonlijkheden, door welke het wordt beleden. Dit is eerder een voordeel dan het tegendeel. Maar tussen de verscheidenheid zijn er bepaalde fundamentele overeenkomsten, die het humanisme zijn duidelijke kenmerken geven. Doel van dit artikel is een vertolking van deze grondgedachten te geven.

Het humanisme, zoals de naam aangeeft legt speciale nadruk op de mens; hij staat in het brandpunt van de aandacht. Archibald MacLeish heeft het humanisme gedefinieerd als „Het geloof van de mens in zijn eigen waardigheid,

in zijn werkelijke waarde als mens”. Het is de „natuurlijke” mens, van wie dit wordt gezegd. Zijn waarde moet worden gezocht in wat hij zelf is, niet in iets, dat door een metafysisch stelsel in hem wordt gelegd. „De individuele mens is het product, waartoe alle voorafgaande eeuwen hebben bijgedragen” zegt Emerson. De mens, als voortbrengsel van dit lange proces, is de eerbied waard om der wille van de kundigheden en hoedanigheden, die hij heeft verworven.

Dit gevoel voor de waardigheid en de waarde van de mens is in het geheel niet tegenstrijdig met een erkennen van zijn begrenzingsen en fouten. Het humanistisch geloof in de mens is geen oppervlakkig optimisme, maar houdt stand in het volle licht van de feiten, die in sommigen de minachting voor de mens hebben opgewekt. Het geloof in de mens is de kern van de humanistische filosofie.

Het aanvaarden van het humanisme door de mens dient op enkele punten echter te worden aangevuld. Ten eerste dient hij te erkennen, dat geen enkel denksysteem absoluut en volmaakt is. Ofschoon hij het fundamenteel belang erkent van de bijdragen, die de verschillende wetenschappen geleverd hebben, meent hij noodzakelijkerwijze deze kennis op verschillende punten te moeten aanvullen met materiaal, dat uit andere bronnen geput wordt. De humanist is er zich van bewust, dat de wetenschappen schepingen van de geest zijn, en dat, ofschoon ze van zeer grote waarde blijken te zijn, zij hun resultaten bereiken door methoden, die slechts beperkte geldigheid bezitten en die veel buiten beschouwing moeten laten dat van vitale betekenis is. Daarom tracht de humanist gebruik te maken van de inspiratie van de kunstenaar en de dichter, van de visie van de profeet en van het inzicht van de moreel voorbeeldige mens. Hij verwerkt de rijke inhoud van het hele menselijke leven, maar in het gebruik, dat hij ervan maakt zal hij nooit de wetenschappelijke houding geweld aandoen. Zo tracht hij zich thuis te voelen in deze oneindige kosmos, waarin alle dingen, ook wij zelve, onderworpen zijn aan dezelfde wetten: dat alles met elkaar samenhangt. Het geeft ons boven alles een geloof in ons zelf; een gevoel van onze eigen waardigheid en waarde.

Iedere grote filosofie moet in de kinderjaren door vele geesten uitgewerkt worden, en wij kunnen ervan overtuigd zijn, dat, wanneer zij op alle punten uitgewerkt is, 's mensen geest er een steeds groter wordende bevrediging in zal vinden.

(Wordt vervolgd)

passeren. Dit gif zou dan de eigenlijke verwekker zijn.

Spoedig bleek dat deze giftige, ziekteverwekkende stof zich in plant en dier vermeerdert, ten koste van zijn gastheer. De stof „groeit”. Dus levend?

De stof kreeg de naam van virus.

Een strijd ontbrandde nu over de vraag: is een virus levend of is het een levenloze stof?

Een onderzoeker bewees, dat de virussen (menkende er al spoedig velen) eiwitten zijn, niet georganiseerd. Hij kon er zelfs de kristalvorm van tonen.

De vele virussen bleken een ononderbroken reeks te vormen tussen de reeds bekende eiwitten en de bacteriën. Zowel naar de grootte als naar hun eigenschappen kon men links noch rechts (of wil men naar boven en naar beneden) een scheiding trekken tussen de levenloze en de levende stof.

Wie verdedigde dat het virus levend is, stond voor de moeilijkheid, dat dit leven een gekristalliseerde vorm kon hebben, en in die vorm, zoals elke chemische stof, bewaard kan worden zonder zijn eigenschappen te verliezen.

Of dit verschijnsel onder het begrip leven valt, hangt af van het antwoord op de vraag: wat is het leven? Dit antwoord is nu niet te geven. In elk geval moesten de bestaande antwoorden

wel zeer ruim opgevat worden, om de kristalvorm er onder te brengen.

Wie meende, dat het virus niet levend was, dus tot de levenloze stof behoorde, had grote moeite het gedrag ervan te verklaren. Het begrip „stof” moest dan wel zeer veel uitgebreid worden.

Ten slotte was de meest aannemelijke oplossing aan te nemen, dat er een breed gebied tussen materie en leven is. Dit gebied heeft prof. Kluyver zeer tekenend aangeduid met „s levens nevels”. Deze oplossing lost ondertussen de vraag niet op: Waar is de grens van het leven? Ze constateert eenvoudig: er is geen grens.

Moeten we misschien „de stof” ook als levend beschouwen? Of is het Leven een eigenschap van de stof?

Is het geestelijke armoe, dat de humanist op de grote vraag geen antwoord weet? Of is het onze rijkdom en onze moed, dat wij zoveel vragen durven te stellen?

M. G. WARFFEMIUS.

Geef deze courant, na lezing, aan een van Uw vrienden of kennissen.

Het materialisme

„God handelt uitsluitend volgens de wetten van zijn eigen aard” schreef Spinoza.

Hij meende God meer eer te bewijzen door aan te nemen, dat hij steeds volgens vaste regels handelde, dan dat hij willekeurig (door een „wonder”) in het natuurgebeuren zou ingrijpen. De regenboog was voor Spinoza niet minder goddelijk, wanneer hij die door de breking van zonnestralen in regendruppels verklaarde, dan wanneer zij zou worden beschouwd als een willekeurig teken Gods.

Hij was er zich van bewust, dat hij hierin van de opvatting zijner kerkelijke tijdgenoten afweek en als hij dat niet uit zichzelf had ingezien, zou de benaming „atheïst”, die men hem toeslingerde, hem dat wel duidelijk gemaakt hebben. Na de dood van Spinoza ging men in dezelfde richting verder. Toen men de electriciteit had leren kennen, zag men in de donder niet langer een uiting van de toorn Gods, maar een ontlasting, die het gevolg is van electrische spanningsverschillen.

Voor al in de 19e eeuw leerde men de natuurverschijnselen te verklaren door de bewegingen van atomen en moleculen.

Men leerde ook de natuurkrachten beheersen en toepassen: door de aanwending van stoomkracht en electriciteit bereikte men prestaties, die vroegere geslachten als wonderen zouden hebben aangestaard.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat de aandacht van vele mensen intens werd geconcentreerd op dat wereldbeeld van die trillioenen dooreen warrelende en trillende deeltjes. Men ging zich tenslotte verbeelden, dat er niets anders meer bestond.

Immers, ook het levend organisme liet zich grotendeels verklaren volgens natuurkundige en scheikundige wetten; de verscheidenheid en doelmatigheid der levende wezens trachtte men, op het voetspoor van Darwin, te verklaren met begrippen als „toevallige verandering”, „strijd om het bestaan”, „overleven der geschiktsten”.

Tenslotte trachtte men ook de mens in deze beschouwingswijze te betrekken, in de eerste plaats het menselijk lichaam, met inbegrip van de zintuigen, waardoor hij van de omringende

wereld kennis neemt. Ook hier weer trillende bewegingen, die zich voortplanten naar de hersenen, waar de verkregen indruk „tot bewustzijn komt”.

Deze laatste uitdrukking had de materialist van de wijs kunnen brengen, als hij niet zozeer aan zijn materialistische gedachtengang vastzat om te verklaren, dat „de hersenen de gedachten afscheiden op soortgelijke wijze als de lever de gal of de nieren de urine afscheiden”.

De natuurwetenschappelijke beschouwingswijze drong, van de natuuronderzoekers tot het grote publiek door en had bij velen een materialistische opvatting tengevolge.

Op den duur kan de mens zich echter niet bevredigd gevoelen door een wereldbeschouwing, welke de wereld herleidt tot een wirwar van voortvliegende en trillende deeltjes en waarin hij zelf ook uit dergelijke deeltjes bestaat. Zulk een wereld is te spookachtig; de mens, in een dergelijke wereld „geworpen”, voelt zich daarin niet thuis: hij voelt angst, de angst, die in de hedendaagse existentie-filosofie zulk een belangrijke rol speelt.

Moet hij nu, om die angst kwijt te raken, de rede opzij schuiven en terugkeren tot geloofsvoorstellingen, waaraan hij zich ontgroeid achtte?

Noch het een, noch het ander is nodig. Het is mogelijk, juist door het gebruik van de rede, tot een meer bevredigende wereldbeschouwing te komen, die ook onze religieuze behoeften kan bevredigen.

Juist de rede moet ons doen inzien, dat maat en getal hulpmiddelen zijn, die wij gebruiken om de wereld te leren kennen en te beheersen, maar dat zij niet de wereld zelf zijn en dat wij, in plaats van te zeggen, dat de hersenen bewustzijn voortbrengen, beter kunnen zeggen, dat de hersenen een verschijningsvorm van ons bewustzijn zijn.

Dit laatste is een grondstelling van het psychisch monisme, dat in ons land door wijlen prof. G. Heymans is uiteengezet. Hierover een volgende maal.

C. H. KETNER.

Serie: „Humanistische waarden”

16 November Prof. Mr H. R. Hoetink: III. „Gerechtigheid”.

23 November Mr H. B. Waslander: IV. „Verantwoordelijkheid”.

30 November E. Frater Smit: V. „Barmhartigheid”.

7 December Prof. Dr H. J. Pos: VI. „Redelijkheid”.

14 December Dr L. van der Wal: VII. „Waarheid”.

21 December Mevr. Dr A. Romein-Verschoor: VIII. „Menselijke waardigheid”.

28 December Dr G. Stuijveling: IX. „Moraal en practijk”.

De Nobelprijs voor de Vrede

Het zal vele lezers hebben verheugd, dat de Nobelprijs voor de Vrede voor dit jaar is toegekend aan de Quakersorganisaties in Amerika en Engeland. Dit is een openlijk en daadwerkelijk eerbetoon aan diegenen die vanouds zonder enig onderscheid van ras en geloof over grenzen en vijandschappen heen sociaal hulpbetoon hebben verricht en die tevens sinds Mei 1945 zoveel hebben gedaan voor het herstel van internationaal contact tussen de tegenstanders van 1940–1945.

„Wat is, wil en doet de Studentenvereniging op humanistische grondslag?”

Zo luidt de titel van een keurig verzorgde folder, uitgegeven door de interacademiale contactcommissie van de S.V.H.G. Na een „ten geleide” door Prof. Mr. H. R. Hoetink volgt: „Welke eisen stelt het studeren aan de student?” en „Wat is eigenlijk Humanisme?” Tot slot beginsel en doel van de S.V.H.G.

Namens ons Verbondslid, Mevr. Henriëtte Roland Holst werd door Mevr. S. Delprat—Veth haar dank betoond voor de bloemen, door het congres gezonden naar haar ziekbed. Mevr. Roland Holst maakt het naar omstandigheden goed, is zeer geduldig, geen klacht komt over haar lippen en haar geestkracht is onovertroffen.

Humanistisch Frankrijk

(Vervolg van pag. 1)

verbreiding van het Kantiaanse criticisme; dit laatste is heel lang de voornaamste warmtebron en het grote beginsel geweest van hen, die op de middelbare en hoge scholen filosofie onderwezen. De zaak is ten slotte — en dat is wel een van de allerbelangrijkste verschijnselen — dat de Franse literatuur als geheel niet-christelijk is — al is ze natuurlijk ook niet altijd bepaald tegen de godsdienst gekant. De Franse literatuur is het werk van mannen die zelfstandig waarnamen, onderzochten, overwogen en die bijna altijd tot een oordeel kwamen, dat ten dele of geheel met dat van het humanisme samenviel. De positief christelijke schrijvers die ik noemde, zijn de weinig talrijke uitzonderingen. Alle andere, Rabelais en Montaigne, Molière en La Bruyère, Voltaire en Rousseau, Hugo en Vigny, Flaubert en Zola, zijn geesten die, ook dan wanneer zij aan de voorzienigheid geloven of zelfs het christendom volledig belijden, toch altijd in zoverre mede humanisten zijn, als zij de mens in het middelpunt van hun belangstelling plaatsen, hem het vermogen tot het scheppen van zedelijke normen toekennen, en de behoefte gevoelen zich een beeld van de werkelijkheid te vormen, dat de toets der rede kan doorstaan. Humanist zijn ze als het ware vanzelf, dikwijls zonder het bepaaldelijk te willen of te weten. En ook nu is het zo; ja, het is meer dan ooit zo. Van Maeterlinck kent een ieder de „libertijnse” denkwijze. Maar Valéry? Maar Duhamel of Romains? Zij laten zich niet uitdrukkelijk over het christendom uit, of slechts heel zelden. Maar denkt men het naïeve

kerkgeloof bij hen te zullen aantreffen? De dogmatisch-christelijke problemen bestaan voor hen zelfs niet meer. Zij zijn de bringers van een nieuw humanisme, eenvoudig doordat zij zichzelf zijn. En welk een positie nemen zij, dat is neemt de literatuur in hun land in! Iedere Fransman of Franse vrouw die ook maar de geringste geestelijke belangstelling heeft, neemt kennis van wat de schrijvende kunstenaars te zeggen hebben, rechtstreeks veelal, en anders door middel van de schouwburg, de critieken in de tijdschriften, de verwijzingen en toespelingen in de couranten.

Zoals de geest van de literatuur is, zo is in Frankrijk de geest van het volk, dat wil zeggen: humanistisch. De wetgeving zowel als de meeste gebruiken, de wijsbegeerte niet minder dan de literaire kunst, onze gesprekken met geletterde en ongeletterde Fransen — alles draagt ertoe bij, ons tot de overtuiging te brengen, dat er van dit meest beschaafde onder de grote volken nooit meer verwacht kan worden, dat het zich zal afvragen of wij bijgeval verantwoordelijk zijn voor de „zonde” van Adam en Eva, of hoe wij van die zonde „verlost” kunnen worden, en of soms een Joods boek uit de oudheid ons bovenaardse waarheid heeft „geopenbaard”. Dat zijn vragen die de moderne mensheid, en die Frankrijk met name, zich hoe langer hoe minder gaat stellen. De tegenwoordige mensheid gaat over tot de orde van de dag en neemt zich voor, al haar krachten te wijden aan het verkrijgen van kennis die niet buiten haar bereik ligt, aan verbetering van het enige leven waarvan zij zeker is; en daarbij gaat Frankrijk, met enkele andere volken, voorop.

JOHANNES TIELROOY.

Dr. Antoon Vloemans, Philosophische Mystiek. (Leopold's Uitg. Mij., 's-Gravenhage).
Dr. H. Groot, Plato, zijn betekenis voor onze tijd. (Meulenhoff, Amsterdam).

In het najaar van 1946 en in het voorjaar van 1947 zagen twee populair-wetenschappelijke werken het licht, die voor de ongeschoolde denkers onder ons Humanisten een belangrijke aanwinst betekenen. Met ongeschoolde denkers bedoel ik hen, die geen klassieke opleiding hebben gehad, die dus niet in staat zijn gedachten uit de klassieke Oudheid in het oorspronkelijke Grieks tot zich te nemen, die niet academisch gevormd zijn, maar die de aangeboren behoefte kennen om zich met de fundamentele vragen van het menselijk leven en het menselijk bestaan bezig te houden. Die dus — in vertalingen — literatuur, die daarop betrekking heeft hebben verwerkt en dus een zekere ontwikkeling hebben ondergaan op het gebied van filosofie en mystiek.

Dr. Groot meent, dat Plato's werkelijke betekenis voor ons ligt in zijn absolute eenheidsconceptie, die alle tegenstellingen oplost, een gedachte die ons Humanisten zeker zeer na aan het hart ligt. 's Mensen verlossing is bij Plato geen *buiten* ons te verwachten genade, maar ligt in ons wezen besloten. Wij allen, zegt de schrijver, zijn reeds verlost — indien wij dit maar wisten. Maar door de geboorte op aarde is de herinnering aan ons ware zijn verloren geraakt. De weg, die opnieuw leidt naar de weder-herinnering die verlossing is, wordt door de Ideeënleer en den Eros gewezen. — Het is goed dat de mens van nu Plato leest. Hij zal wellicht tot de verbazingwekkende ontdekking komen, dat al die personen uit zijn dialogen, met hun moeilijke Griekse namen, heel bekende dingen zeggen. Het zal velen vreugde geven deze heel bekende dingen in groter verband weer eens opnieuw voor de geest te krijgen. De leer van Plato is de verlossingsleer voor alle tijden.

Na een woord vooraf geeft Dr. Groot ons een overzicht van de verschillende richtingen in de Griekse filosofie vóór Plato, waarna hij achtereenvolgens behandelt de ideeënleer, de gerechtigheid en de weg van het inzicht, waarbij hij een parallel trekt tussen de Griekse en

Wat geeft de film ons?

door Nel Bakker

In de oorlog, toen wij vroeg binnen moesten zijn, van kou of honger of allebei maar naar bed gingen, en er voor ons van vermakelijkheden geen sprake kon zijn, omdat wij wel wat anders aan 't hoofd hadden en trouwens geen door de cultuurkamer goedgekeurde voorstellingen wilden bezoeken, peinsden wij er in onze slapeloze uren wel eens over, wat wij vroeger

de Indische filosofie der Hindoes.

Naast het boek van Dr. Groot lijkt mij van bijzondere waarde voor de intelligente leek het werk van Dr. Vloemans, dat ons in zeven hoofdstukken, elk met vijf onderverdelingen, een inzicht geeft in het wezen der mystiek, vanuit het filosofisch denken benaderd. Wanneer men de inhoudsopgave vóór in het boek bekijkt, krijgt men reeds een duidelijke voorstelling van de bouw ervan. Systematisch en afgeperkt, en tegelijk vervloeiend van de ene gedachte-ontwikkeling naar een volgende, komen dan in behandeling het wezen der mystiek (ziel en geest, mannelijk verstand en vrouwelijke intuïtie, de mystieke geesteshouding), de methoden, de mystieke wereldbeschouwing (mystieke en wijsgerige wereldvisie, levenshouding, de mystiek in de gemeenschap), mystiek en godsdienst (de Griekse, de Perzische en de Middeleeuwse) om ten slotte ongeveer 35 bladzijden te wijden aan mystiek en wijsbegeerte en mystiek en poëzie (Boutens, Rilke), omdat, naar de overtuiging van den schrijver, de moderne mystiek bij de dichters thuis hoort. Indien dit boek later was geschreven, zouden wellicht ook de poëtische gedachten van Schmidt Degener hierin een plaats gevonden hebben.

Waar ons moderne feiten-leven (maatschappelijk, politiek) zoveel schrijnende teleurstellingen biedt, brengen boeken als deze ons in de winteravonden die voor ons liggen, in een wereld van harmonisch denken, die — in plaats van ons te ver weg te trekken uit het leven — nu met zijn problematiek — ons een hechtere basis geeft en ons sterker maakt in onze strijd om deze problemen in hun ware verhoudingen te zien en naar oplossingen te zoeken.

J. M. BOLKESTEIN—KRAFT.

zo al met onze tijd deden. Het leek dan vrij onnozel en zelfs komisch, te bedenken dat wij op zijn minst één, soms tweemaal in de week naar de bioscoop gingen en ons huis daarvoor verlieten op een uur, dat wij nu al lang en breed onder de wol lagen. Tegelijkertijd echter begonnen de films, die wij dan plachten te zien — vergeleken met de Duitse producten van na 1933 — in onze herinnering veel mooier en belangwekkender te worden, dan zij waarschijnlijk zijn geweest.

Wacht maar, dachten wij. Als deze geschiedenis eerst afgelopen is; weg dan met Heinz en Martha en Zara en Willy, en al die stuiversromantiek en geweldswaanzin. Dan komen de Amerikanen en de Fransen weer terug en dan zul je eens wat beleven. Alles is natuurlijk heel anders dan vóór de oorlog. Het spreekt vanzelf, dat de mensen geen geduld meer zullen hebben voor flauwe nonsens en boerenbedrog. Het is uitgesloten, dat mensen die in bombardementen, hongersnood en illegale strijd oog in oog met de dood hebben gestaan, zich nog iets wijs laten maken en in de rij zullen gaan staan voor wan- of schijncultuur. Als zoveel andere dingen, is ook dit een gouden droom geweest. Er is niet eens weinig ten goede veranderd, het is eerder erger dan beter geworden. Door de spanning en het gevaar der oorlogsgebeurtenissen schijnt de behoefte aan elk soort van leeg amusement aan grove emoties, al is het maar het overbeleven van die van anderen, meer toe- dan afgenomen te zijn. De afwezigheid van deze mogelijkheden gedurende de bezetting — de ene goede kant daarvan, nl. dat de mensen weer een beetje leerden, zich zelf bezig te houden (met huismuziek, studie, lectuur) is niet bestendig — schijnt de appetijt er voor nog te hebben vergroot. Zodra het automatische amusement weer bereikbaar was, herwon het al z'n oude rechten en meer, met de film bovenaan. Wie deze dagen de bioscoop bezoekt, kan toch moeilijk sterker avonturen te zien krijgen, dan wij zelf hebben beleefd. Wat kan er spannender zijn dan doodsgevaar, dan de onzekerheid of men z'n geliefden ooit terug zou zien, in de zekerheid dat zij gruwelijk gemarteld werden?

Idealisme en realisme

Het probleem der vrijheid, dat sinds de Renaissance in de Westerse beschaving op de voorgrond treedt, heeft zo bevruchtend op de letterkunde gewerkt, dat daarzonder vele van haar schoonste uitingen ondenkbaar zijn. De opvatting, dat de mens allereerst in het geestelijke vrij diende te wezen, met geen andere instantie om hem ter verantwoording te roepen dan zijn eigen geweten, moest wel verleidelijk werken op het machtsgevoel dat in elke scheppingsdaad besloten ligt. Het idealistisch denken kon zich echter niet vergenoegen met de ervaring dat de ideologie van het individualisme het fraaie uithangbord was voor een werkelijkheid, waarin geestelijke vrijheid minder als doel dan wel als een rationeel middel werd nagestreefd om tal van morele bezwaren, gevoelsbindingen aan de middeleeuwen, sentimenten als de gehechtheid van de boer aan zijn grond, van de handwerkmans aan zijn ambacht enz. te overwinnen. In een wereld waarin het economisch machtscentrum verplaatst was van het land naar de stad, van het onbeweeglijk en dus conservatief en traditioneel grondbezit naar het beweeglijk, initiatief behoevend geldkapitaal, wordt het overwicht van de menselijke gevoelens op de rationele overwegingen als een belemmering gevoeld. Het karakter van het kapitalisme met zijn toenemende verzakelijking van alle waarden schuift dan ook de ratio steeds verder van de mens af, diens subjectieve reacties worden als verwarrend beschouwd, slechts objectief weten is van belang. Voor de kunstenaar brengt dit een diepgaand conflict met de werkelijkheid mede. Voor hem immers is het weten steeds een emotioneel weten. De menselijke en ideële waarden wegen hem zwaarder dan de louter verstandelijke en doelmatige. Vele kunstuitingen vertonen dan ook in toenemende mate een zekere afkeer tegen de aanspraken der samenleving, die als voornaamste oorzaak van alle conflicten tussen zuiver denken en natuurlijk leven wordt gevoeld. Vooral met de uitgesproken romantische literatuur is dit het geval. Voor de cultuurhistorisch geschoolde psycholoog ligt hier de vraag in hoeverre een groot deel van de zwaarmoedigheid, de „Weltschmerz“ der Romantiek is toe te schrijven aan schuldgevoelens ten opzichte van de verloren geraakte sociale gebondenheid der middeleeuwen en het ontoereikende voor het gemoedsleven van een rationalisme dat van godsdienstig commercieel was geworden.

Ook in de realistische literatuur herkent men hetzelfde conflict van de mens en zijn sociale omgeving. Naarmate het zelfvertrouwen van het individu in zijn eigen vermogens toeneemt, wint het realisme aan geestelijke betekenis. De versterkte werkelijkheidszin wordt aanvankelijk gevoeld als een bron van kracht en levensvreugde. Als zodanig was het in de literatuurgeschiedenis tevens de sterkste uiting van een burgerij, die het contact met het dagelijks leven, met de sfeer van ambacht en bedrijf, huis en hof nog niet had verloren. Dit kon duren zolang in de maatschappij zich de splitsing nog niet had voltrokken in een brede laag die zich met het eigenlijke geldverdienden bezighield en een kleine laag, die aan cultuur deed, dank zij de door dat geldverdienden verworven overvloed van vrije tijd en kapitaal. Het cultuurijsdeaal van deze elite, dat zijn stempel drukt op de kunst van de 17e en 18e eeuw, was klassicistisch-humanistisch en bevatte met zijn vertrouwen op de redelijke mens vrij wat illusionistische trekken. Van de Grieken had men geleerd de mens in het middelpunt der cosmos te plaatsen en hem te ontdoen van de duistere instinctieve achtergrond van zijn bestaan. Een idyllische natuurbeschouwing vereenzelvigde daarbij het natuurlijke weldra met het redelijke en de waardering voor de uiterlijke geordendheid in de natuur, die onze zintuigen waarnemen, versterkte de sensuele, esthetische kant van dit idealisme. De filosofie van het „schone“ begint moraal en logica te onderwoekeren. In de literaire salonkunst is geen plaats meer voor een realisme, dat alleen in de volksklucht en het melodrama nog de herinnering aan de sociale werkelijkheid wekt. Dit ideaal wordt in de Romantiek aangetast; de vereenzelviging van het redelijke met het natuurlijke blijkt onhoudbaar en de natuur verschijnt de mens niet langer als aangename zinsbegoocheling, doch als chaos, groots en verschrikkelijk, een woonplaats voor demonische krachten. Als het realisme tegen het einde der 19de eeuw weer verrijst in de romankunst (het naturalisme) staat het onder de ban van het versomberd natuurwetenschappelijk determinisme. Het gebod is in het uiterlijke beeld der werkelijkheid biedt geen aanleiding meer tot gevoelens van kracht en levensvreugde, hoezeer de stoffelijke rijkdommen ook toenemen. De mens wordt gezien als slachtoffer van erfelijkheid en sociale omgeving; aan alle abstracte begrippen worden beweegkracht toegekend, alleen niet aan de passief gedachte mens zelf. In de literatuur verschijnt hij slechts als object. De roman behoort te zijn als de natuurlijke historie; men moet de mensen, beschrijven als de mastodonten en de krokodillen. Beschrijf ze, zet ze op sterk water of vul ze op, maar ge moet ze niet waarderen!

DAVID DE JONG.

Kerk en politieke partij

Er is reden tot bezorgdheid. In de oorlog scheen het alsof katholiek en niet-katholiek zou ophouden in ons land een politieke tegenstelling te zijn. Niet omdat het verzet tegen de bezetter al wat politiek karakter bezat dooreen mengde — want de politiek geschoolden wisten wel dat na de oorlog de binnenlandse politiek tegenstellingen zou scheppen tussen wie nu zij aan zij stonden tegenover de buitenlandse overwelder. Maar de geluiden, die zowel boven als beneden de Moerdijk uit katholieke mond werden gehoord deden de hoop rijzen, dat de Nederlandse katholieken, sedert lang ontvoogd en zelfs bijna altijd mede in de leiding van Neerlands publieke leven, eindelijk de moed zouden vinden de staketsels, de muren zelfs, rondom hun wereld, af te breken, althans niet meer opnieuw op te richten waar de gemeenschappelijke worsteling ze reeds had doen ineen storten. Er begonnen, weliswaar, reeds toen wolken aan de horizon te komen. De knappe (illegale) brochure „Het glazen huis” verdedigde met talent het herstel van één enkele rooms-katholieke politieke partij. Splitsing, meende de schrijver, zou de nog altijd wat achterlijke katholieke bevolking van eenvoudigen huize van haar natuurlijke leiding — de katholieke intelligentie — vervreemden en aldus de kans verminderen haar tot het niveau van de rest van de Nederlandse bevolking te brengen. Maar het leek of dit pleidooi geenszins algemene instemming vond in katholieke kring en men bleef buiten het katholieke kamp hoopvol.

De gebeurtenissen zouden de katholieke leiders echter naar nieuwe afzondering en dus de oude tegenstelling drijven. De gebeurtenissen, dat betekent allereerst de uitslagen der Kamerverkiezingen. De „doorbraak” is zeker niet groot geweest, kleiner dan men verwachtte in de kring der Partij van de Arbeid — maar hij was er toch. Binnen die oude katholieke bolwerken, Brabant en Limburg, brachten toch velen die vroeger achter de katholieke partij stonden zonder aarzelen hun stem op socialistische kandidaten uit. Zouden zij — de oude vrees kwam weer op — nu straks ook niet de kerk zelf de rug toekeren? En was daarnaast nu niet zelfs een groep die, als in Italië dikwijls, als hier en daar in Frankrijk, tot het communisme, althans de communisten, overging? Wat moest er zo tenslotte van het kerkelijk gezag worden? Te meer nu een goed deel van de arbeiders die na de oorlog uit Duitsland terugkeerden van alle geloof en zelfs alle moraal waren losgeslagen. Blijkbaar heeft het kerkelijk gezag geen ander heil gezien dan terugkeer tot de oude afzondering en dus de oude tegenstelling. De Vastenbrief is een publieke aankondiging van die politiek. En van meer dan een onzer kennissen die jaren in het katholieke Zuiden plachten te wonen hoorden wij dat men er stelsmatig de niet-katholieken uit tracht te bannen. Een katholiek blad ginds verontwaardigd over gemengde baden, noemde zelfs de man van boven de Moerdijk die in Brabant zijn vacatie kwam doorbrengen een „vreemdeling”.

Het niet-katholieke deel der Nederlandse bevolking ziet dat met becommerring aan. Reeds om de weerslag op onze volksaard. Het Nederlandse karakter, wat calvinistisch, stug van inslag, heeft wel behoefte aan de blijmoedigheid, de oprechte jolijt, het optimisme van het Zuiden. Ook onze literatuur kan bij de Zuidelijke fantasie slechts winnen. Maar er zijn veel donkerder schaduwen, dan het nieuwe katholieke isolement in ons land. Daar is de zekerheid van herleving van het anti-papisme. Er was een tijd dat al wat de wonderlijkste verbeelding van Franse romanschrijvers — en niet alleen van hen — over de Jezuïten opdiste ook in beschaafde Nederlandse kring voor pure waarheid werd gehouden. De jongere generaties staan er kritischer tegenover, maar niet minder kritisch tegenover de dos der katholieke geestelijkheid en van de katholieke zusters, of tegenover de zo dikwijls aangehaalde katholieke geitenfokkers-verenigingen. Er is geklaagd dat in Limburg — zelfs

in Limburg — een katholiek priester was uitgejouwd. Niet veel zou er behoeven te gebeuren om veelvuldige herhaling daarvan mogelijk, zelfs waarschijnlijk, te maken. Te meer nu men van katholieke kant in zekere laakbare overmoed bezig is het slechte voorbeeld te geven. Er is misschien geen land waar de opgeschoten jongen zich in het publiek zo vlegelachtig gedraagt als in Nederland. In plaats van dat tegen te gaan moedigt de geestelijkheid het dikwijls aan: ik denk aan het schandaal met de danseres Betty Gromer in Amsterdam. En ik zag een rij jongens, onder leiding van een geestelijke, vlak bij mijn woning een paar jonge meisjes, kinderen nog, van tien, twaalf jaar, die in de warme dagen shorts droegen, brutaal uitjouwen. De geestelijke lachte — ofschoon ook hij toch inderdaad in een „glazen huis” woont.

Dit betreft nog maar de buitenkant van het anti-papisme. Het rumoer over de benoeming van een katholieke burgemeester in Arnhem, het verontwaardigd verzet gerezen toen er gesproken werd over de mogelijkheid van een katholieke burgemeester ook in Den Haag, doen naar buiten komen hoe de volkomen, hermetische afsluiting van het katholieke volksdeel als vanzelf de Nederlandse bevolking doet uiteenvallen in twee stukken: katholiek en niet-, zelfs

In dit artikel toont de schrijver aan, hoezeer vereenzelviging van politiek en kerk schade kan toebrengen aan een gezond geestelijk en zedelijk nationaal leven.

anti-katholiek, met alle rampzalige gevolgen daarvan.

Ernstiger nog is het gevaar dat het volkomen isolement van de katholieken brengt voor de politieke houding der katholieken in Nederland, en dus voor de Nederlandse politieke toekomst — want de katholieke partij, afzonderlijk georganiseerd, zal altijd een van de grootste partijen in ons land blijven. De Jezuïten-pater, Pater Lippert, toegevend dat de katholieke kerk zich, zo nodig, met elk politiek regiem kan verenigen, merkt op dat de kerk voor haar zelf slechts een hiërarchische, wat men zou kunnen noemen monarchale ordening kent. Pius XI zei in 1929 tot de Milanese pelgrims: „Er bestaat geen grotere wijsheid dan die der gehoorzaamheid. Wie gehoorzaamt is van alle verantwoordelijkheid ontslagen.” Deze tendens in de kerk brengt de katholieken, als zodanig georganiseerd, in het politieke leven licht aan de conservatieve, veelal reactionaire zijde — al kan de kerk, nu er geen katholieke koningen en keizers meer zijn, de stromingen onder de bevolking niet onverschillig voorbijgaan. Na de afsluiting van het concordaat met Hitler zei de Duitse aartsbisschop Gröber: Ik geloof niet een geheim te verraden als ik zeg, dat ik mij volledig achter de regering en het nieuwe rijk stel.” En de domproost dr. Steinmann verzekerde in October 1933: „Er kan voor den katholieke geen twijfel bestaan dat de Rijksregering Adolf Hitler naar katholieke staatsopvatting de voor Duitsland van God gegeven autoriteit is.” Na de Duitse invasie in Oostenrijk verklaarde de Weense kardinaal-aartsbisschop Innitzer in zijn oproep aan het Oostenrijkse volk: „De priesters en gelovigen moeten de groot-Duitse staat zonder voorbehoud steunen.” Het Vaticaan toonde

zich meermalen openlijk afkerig van zulk een doorenmenging van kerk en politieke partij. Benedictus XV verklaarde dat in (politiek) omstreden vragen ieder het recht heeft te verdedigen wat hem juist schijnt.” En Leo XIII sprak zich meermalen nog positiever uit: „Te veroordelen is de verkeerde mening van hen die de godsdienst met een of andere politieke partij vermengen, en hun tegenstanders als avvallig van de katholieke godsdienst beschouwen.” Een ander maal: „De kerk zelve in de partijstrijd te betrekken en te beproeven met haar hulp een gemakkelijke zege op de eigen tegenstanders te bevechten is een aanmatigend misbruik van de godsdienst.” Maar ook het Vaticaan kon dat misbruik niet altijd keren. Leo XIII had in 1880 kort na zijn optreden, in zijn encycliek „Arkonum divinae” verklaard: „Daar de gemoederen door een vermetelen vrijheidsdrang bezeten zijn eischt het openbaar welzijn dat de beide machten (troon en altaar) haar kracht verenigen om het onheil af te wenden dat niet alleen de kerk maar ook de burgerlijke maatschappij bedreigt.” Elf jaar later verscheen zijn beroemde encycliek „Rerum novarum”, waarin met zoveel nadruk verzekerd werd dat de arbeider niet met weldadigheid gediend was, maar met recht. De paus zou ervaren dat ook zijn macht beperkt was, zodra hij zich aan de zijde van de vooruitgang stelde. De Spaanse clerus liet in de kerken ervoor bidden dat God den Paus ervoor behoeden mocht een communist te worden. En in de Franse bladen en tijdschriften werd alarm geslagen tegen de „rode kapelaans” en het „katholieke socialisme”, gevolgd door een felle campagne tegen sociaal-gezinde katholieken als de Mun en La Tour du Pin en hun aanhangers.

De Nederlandse katholieke partij leeft uit de geest van „Rerum novarum”. Maar het is een publiek geheim dat er een invloedrijke rechter-vleugel in de partij is, die niet minder van de „rode kapelaans” afkerig is dan weleer de Franse katholieke reactionairen. Toenemend isolement van de partij vergroot de invloed van die vleugel daar de strijd om dat isolement drijft naar het gebruik van wapens uit het verleden, naar het doen voorkomen alsof de kerk in gevaar zou zijn, naar reactie dus. In alle landen waar de katholieke kerk zich als politieke partij organiseert, blijkt dit het geval of doen zich tekenen ervan voor.

„Quanta cura” (met grote zorg), zo ving Pius IX de encycliek van 1864 aan, waarin hij (uitvoeriger nog in de bijgevoegde Syllabus) al wat de moderne ontwikkeling aan geestelijke en politieke vrijheid had gebracht met de meeste nadruk veroordeelde — ook de vrijheid van godsdienst en die van meningsuiting. Iedere vereenzelviging van de katholieke kerk met de politieke partij drijft die kant uit, zelfs in ons land.

Quanta cura — met grote bezorgdheid zien allen die aan de kant van de vooruitgang staan deze dreiging.

F. J. W. DRION.

VAN DE REDACTIE.

In verband met het opstellen van een lijst van gedichten en prozafragmenten, geschikt om bij Hum. Bijeenkomsten voor te dragen, worden de sprekers die eventueel reeds over materiaal hiervoor beschikken, verzocht hiervan opgave te doen aan Mevr. M. van Gorkom—Lechner, Frederik Hendrikstraat 8, Utrecht.

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr. J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr. A. Stempels. Adres Redactie: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — Adres Administratie: Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht, Postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. B. te Utrecht—Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor participieren f 1.— per regel: kolombreedte 63 mm. — Abonnementenscondities: Leden: gratis, niet-leden: f 2.50 per jaar — Conditioes Lidmaatschap Humanistisch Verbond worden verstrekt door: Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

Druk A. Storm - Keizerstraat 5, Utrecht

Lectuur voor de jeugd

Lisa Tetzner: De kinderen uit no. 67.
Deel I. Erwin gaat naar Zweden.
Deel II. Het zwerfende schip.
Geautoriseerde vertaling van Bep Otten.
Uitg. v/h van Dittmar, Amsterdam-Antwerpen.

De Zwitserse schrijfster Lisa Tetzner, heeft, onder de verzamel-titel „De kinderen uit no. 67”, een tiental boeken geschreven waarin de lotgevallen verteld worden van een aantal kinderen van verschillende nationaliteit, die door de vooroorlogse politieke omstandigheden uit hun vaderland verdreven worden en over de gehele wereld op diverse zwervtochten verspreid raken, tot zij tenslotte in Zwitserland een veilig toevluchtsoord vinden. Door hun eigen ondervindingen zijn zij zozeer innerlijk gerijpt, dat zij de belofte afleggen op onze verwoeste wereld een betere samenleving op te bouwen. De schrijfster zelf noemt haar werk „De Odyssee van een jeugd” geschreven „de oorlogsjeugd als herinnering, de naoorlogse jeugd tot waarschuwing”. — De beide eerste boeken van deze serie die zeer zeker onze aandacht verdient, zijn nu in het Nederlands vertaald. Het eerste boek: „Erwin gaat naar Zweden” behelst de geschiedenis van Erwin die met zijn uit een Duits nazi-kamp ontvluchte vader naar Zweden gaat, en ook het leven in een Lappenkamp in Lapland meemaakt. Hier en daar is in het boek een zinspel op de tragische ondergrond. Naar aanleiding van het feit dat in de wintermaanden de zon in Zweden nauwelijks boven de horizon verschijnt, peinst Erwin: „’t zal wel overal nacht zijn waar je alleen en verlaten bent, omdat ’t dan niets geeft of de zon schijnt.” Moeder had in een brief uit het verre vaderland toch ook al geschreven: „Waar Vader niet meer is, is ’t ook nacht. Ik bedoel zo van binnen bij me is het nacht. Dat kan niemand anders zien.” In een gesprek dat Erwin’s Vader voert met een Zweed over de ellende van oorlogvoeren en de wegen om dit te voorkomen, komen zij tot de conclusie dat ’t er niet op aankomt wat we prediken en zeggen, maar welke ontberingen we willen dragen voor onze idealen en of we bereid zijn ze te verdedigen.” — Dit is wel de grondgedachte waardoor de schrijfster bezielde wordt, en welke zij ook bij haar jeugdige lezers wil wakker roepen. Hoewel de verteltrant over het algemeen vrij kinderlijk is gehouden, lijkt het me toch dat pas 15-jarigen en ouderen de werkelijke waarde en bedoeling van deze boeken zullen kunnen aanvoelen en begrijpen. Tenzij men de moeite wil nemen ze voor te lezen. Dan kunnen ook 12—14-jarigen er zeer veel aan hebben. Laat ik van deze gelegenheid gebruik mogen maken nog eens te wijzen op de grote waarde van het gezamenlijk lezen van boeken in een gezin. Hoe bij uitstek geschikt is het gemeenschappelijk lees-uurtje om te komen tot bespreken van allerlei dieper liggende vraagstukken, waar kinderen dikwijls meer over denken dan wij vermoeden. In het tweede boek: „Het zwervende schip” verlaten een aantal, meest Joodse emigranten, Europa, in de hoop aan de overkant van de Oceaan een menswaardig bestaan te mogen leiden. Wij maken dan kennis met een conglomeraat van op allerlei wijzen ongelukkige mensen en kinderen. Uit hun huizen verjaagde Joden, Polen en Tsjechen, een jongen die kinderverlamming heeft gehad, een andere jongen met een bochel. Ziekte en dood waren rond op het emigrantenschip. Voor vele van deze mensen blijft ook aan de overkant van de Oceaan de toegang gesloten. Tenslotte vergaat het schip, de meeste mensen verdrinken en slechts een klein troepje kinderen spoelt aan op een onbewoond eiland. — Is dit niet een te grote opeenhoping van ellende om onze jeugd in een boek voor te zetten? Men kan natuurlijk van mening zijn dat waar er zoveel kinderen zijn die dergelijke dingen aan de lijve hebben moeten ondervinden en nog ondervinden — ik denk nu aan de schepen met Joodse emigranten die Palestina niet binnen mogen komen — het voor andere kinderen geen kwaad kan, — het voor andere kinderen geen zorgen kennis te van het bestaan van deze zorgen voor-nemen. Maar ik kan me toch heel goed voorstellen, dat er ouders zijn, die hun kinderen liever niet te veel op de hoogte brengen met

de onrust en het leed, die er in de wereld heersen. Dit eventuele bezwaar kan ondervangen worden door bij het voorlezen vooral de nadruk te laten vallen op het voor elkaar klaar staan, het gevoel van saamhorigheid, en zedelijke verplichtingen tegenover de medemens, welke eigenschappen in deze boeken zo sterk tot uiting komen. — De vertaling van Bep Otten doet prettig aan. De illustraties van Wim van Nieuwenhoven Jr., volgen de tekst op de voet, zijn over het algemeen goed getroffen en komen het verbeeldingsvermogen van de lezer zeer te hulp. Alex Jagtenberg zorgde voor suggestieve omslagtekeningen. Alles bij elkaar maakt, dat deze boeken ver uitstekend boven de gemiddelde lectuur voor de rijpere jeugd. Het pogen van Lisa Tetzner om de jeugd tot nadenken te brengen over hun eigen levenshouding, ten opzichte van wereld en medemens is slechts toe te juichen. Mogen deze boeken in veler handen komen en in veler harten hun weldoende werking uitoefenen.

M. v. G.—L.



De mens in zijn wereld

Er zijn mensen die flauw vallen als zij bloed zien. Anderen kunnen rustig voorbij wandelen als er iemand in nood is: de drang tot zelfbehoud weerhoudt hen van bemoeienis met ander leed, zij zien alleen zichzelf. Maar de mens die beseft dat hij deel van een samenleving is, zal tevens beseffen dat de nood van elk ander deel dier samenleving ook hem aangaat. Het lijkt voor de sociaal voelende mens zo vanzelfsprekend, maar het heeft indertijd nog heel wat moeite gekost in de wet vastgelegd te krijgen, dat iemand, die getuige is van een anders levensgevaar en geen hand uitsteekt, strafbaar is.

Hulpverlening is plicht, een plicht welke wij ons opleggen, tenzij wij ons buiten de samenleving willen stellen.

Evenals de individuele mens kunnen ook groepen van mensen, staten, zich plichten opleggen. Dat gaat meestal wat moeilijker, vooral doordat er in deze gevallen geen effectieve strafwet is waarmee tegen verzaking van die plichten kan

Hulpverlening

Lectuur over humanisme

Onderwijsrapport (herzien) f 0.10.
Statuten en Huishoudelijk Reglement f 0.20.

„Personalisme en Humanisme” door Prof. Dr.
H. J. Pos (overdruk uit het maandblad „Het
Keerpunt”) f 0.40.

„Beeld van de Humanist”, rede van Gerard Walschap, uitgesproken op ons congres in Maart 1947, f.050.

„Het Humanisme na deze oorlog”, een drietal radio-lezingen van A. L. Constandse, Dr. J. P. van Praag, Dr. G. Stuiveling, f 0.25.

„Humanisme en Socialisme” van Prof. Mr. H.
R. Hoetink, Uitg. van Loghum Slaterus, 40
pag., f 1.—.

Prof. Mr. Dr. Leo Polak, een erflater van onze beschaving", samengesteld door P. Spigt e.a., Uitg. G. W. Breughel, 72 pag., f 1.90, geb.

„Geloof en Ongeloof” van M. G. Warffemius,
Uitg. Delftse Uitg. Mij., 172 pag., f 4.25, geb.

„In de spiegel der Oudheid”, radio-lezingen
van Dr. D. Loenen, f 0.25.

„Macht tot Vrijheid”, van Joh. W. Schotman,
Uitg. G. W. Breughel, f 12.50 geb.

„Wij Humanisten“, een achttal radio-lezingen,
f 0.60.

„Het Levensraadsel” van H. G. Cannegieter,
f 1.—.

„Godsdienst en Humanisme”, door Prof. Dr.
J. B. Tielrooy. Uitgave de Dageraad, f 0.50.

Bestellingen aan Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. Berkhof, Utrecht. Bestellingen boven f 2.50 franco. Beneden dit bedrag f 0.05 à f 0.10 extra voor portokosten over te maken.

HOOFDBESTUUR:

Dr. J. P. van Praag, 1e voorzitter; Dr. G. Stuiveling, 2e voorzitter; Drs. I. Vijlbrief, secretaris; J. Rogge, penningmeester; Dr. J. C. Brandt Corstius, hoofdredacteur; Mevr. Dr. L. M. Coster-Wijsman; Maurits Dekker; Prof. Mr. H. R. Hoetink; H. J. J. Lips; Dr. D. Loenen; Mevr. Br. v. d. Muyzenberg-Willemsse; Mevr. H. A. Polak-Schwarz; Prof. Dr. H. J. Pos; Ir. P. Schut; Mr. A. Stempels; Prof. Dr. J. B. Tielrooy; Mr. J. in 't Veld; M. G. Warffemius; Mr. H. B. J. Waslander.

worden opgetreden. De samenleving van staten is bovendien vaak meer een naast elkaar leven dan een werkelijk samenleven.

Toch gebeuren er dingen die in een goede richting wijzen. Zo is er een poging tot hulp van een groot en machtig land aan heel een continent: hulp over een oceaan. Over dit hulpplan wordt niet uitsluitend goeds gezegd. Er wordt ook kwaads achter gezocht, een warnet van belangen en intriges. Het lijkt of de mens in zijn wereld boven zich voelt een drukkend dak van kwaad dat schijn van goed krijgt en goed met een achtergrond van kwaad. De mens gaat onder dat dak gebukt.

De mens zal moeten groeien, zal zich moeten verheffen boven dat dak uit. De mens zal zichzelf moeten zien als een stuk van zijn wereld en zal moeten beseffen dat hij steeds mede verantwoordelijk is voor gebreken van de samenleving. Dit besef zal hem groot kunnen maken. Boven de koepel van ongerechtigheid uit, waaronder de mensen thans zoeken en tasten en zich onder de druk van kwaad en schijnkwaad soms geen raad weten, zullen zij elkaar de hand moeten reiken, gegroeid door het besef dat zij niet alleen mensen in de wereld zijn, maar ook mensen met verantwoordelijkheid voor hun wereld. Ss.

Agenda

AMSTERDAM.

7 Dec. Dr. D. H. Prins: Leer en Leven.
16 Nov. H. de Waard: Bernard Shaw.
21 Dec. Dr. D. Loenen: De Boodschap van Griekenland. Vrij Nederland, Keizersgracht 604, 10.30 u. 25 en 50 ct.
10 Dec. J. de Kadt: Maatschappij en Literatuur in de Verenigde Staten.
23 Dec. Voordrachtsavond Janny van Oogen: Humor in de Nederlandse Letterkunde.
Vrouwenclub, Keizersgracht 580—82, 20 uur.

ROTTERDAM.

7 Dec. J. de Kadt: Amerikaans Humanisme. Ons Huis, 10.30 u.
21 Dec. H. de Waard: De Taak van het Humanisme. Zuider volkshuis, 10.30 u.

ARNHEM.

19 Nov. J. C. Brandt Corstius: De poging van het Humanistisch Verbond, 19.30 u. 40 ct.
12 en 19 Dec. W. H. van Dobben: Over Evolutieproblemen, 19.30 u. Beide avonden samen 60 ct. en f 1.20.

7 Dec. Dr. C. Albers: De Stoa en het Humanisme, 10.30 u. 25 en 50 ct.

Alle bijeenkomsten in Hotel Centraal Nationaal.

HILVERSUM.

7 Dec. H. G. Cannegieter: Humaniteit als levensbeginsel. Ons Gebouw, 10.30 u. 20 en 25 ct.

DEN HAAG.

16 Nov. J. de Kadt: Humanisme en Maatschappij, 10.30 Gebouw Musica, Delftselaan 2.
18 Nov. Voor het H.L.V.O. Dr. P. A. Dietz in Molenstraat 20.

21 Nov. Laan v. Meerdervoort 400, 8 uur
2e Cursusavond, J. H. Venema over „Gautama Boeddha“.

16 Nov. Gebouw Musica, „De mens als deel van de kosmos“, 8 uur, 50 cent.

30 Nov. Max van Praag: Joden en Ariërs.

14 Dec. Prof. Joh. Tielrooy: Humanisme en Christendom, Diligentia, 10.30 u. 40 en 60 ct.

UTRECHT.

23 Nov., H. J. Lips: Sociale rechtvaardigheid, 10.30 uur.

7 Dec., Dr. J. P. van Praag: (onderwerp wordt nader bekend gemaakt), 10.30 uur.

10 Dec., Dr. W. Kraak: Diogenes en zijn lamp, 20 uur.

Alle bijeenkomsten in het N.V.-Huis.

De 22ste vergadering van het Hoofdbestuur

Gehouden 25 October 1947 te Utrecht

De Voorzitter brengt verslag uit van de besprekingen met Mr. Hynd van de American Humanist Association. Besloten wordt, dat Mevr. H. A. Polak-Schwarz het H.B. zal vertegenwoordigen op een vergadering van de UNO-organisatie, die de noden van jonge kinderen en a.s. moeders wil verlichten. Besproken wordt de samenstelling van de commissie ter voorbereiding van een federatie- en districts-reglement en ter redactie van art. 2 van het huish. regl. In het voorjaar zal te Leeuwarden een provinciale dag worden gehouden met Sake Bouma en Stuiveling als spreker. De oplage van het onderwijsrapport wordt bepaald op 1500. De commissie voor het zomerwerk wordt samengesteld. Uitnodigingen zullen worden verstuurd ter vorming van een humanistische Jeugdraad. *Het jaarcongres wordt gehouden te Utrecht op 6 en 7 Maart 1948.* Naar aanleiding van een aanbod van een der leden een deel van zijn vermogen bij zijn dood ter beschikking te stellen van een fonds ten behoeve van onvermogende studerende wordt een commissie gevormd ter voorbereiding. Om 17 uur sluit de Voorzitter de vergadering.



Het sluiten van Uw
levensverzekering bij

„Aurora“

is

- in Uw eigen belang omdat gij U op zeer gunstige voorwaarden verzekert bij een uiterst solide en coulante Maatschappij;
- in het belang van de humanistische gemeenschap, daar door vergroting van ons bedrijf meer middelen beschikbaar komen voor humanistische doeleinden.

„AURORA“ - HEERENGRACHT 62 - AMSTERDAM

Uit de gemeenschappen

De Gemeenschappen kunnen bij de redactie berichten over het afdelingsleven insturen ter plaatsing in de rubriek *Verbondsnieuws*. Inzenden vóór laatste Zaterdag van de maand. Publicatie de 15e van de volgende maand.

GORREDIJK. Ter inleiding van het winterseizoen hielden wij 5^e October voor leden en belangstellenden een zwerftocht door de bossen van Olterterp, onder leiding van de heer Dijkstra uit Drachten. Deze vertelde op boeiende wijze hoe het organische leven vergaat, zich ontbindt, om te worden opgenomen in het grote geheel. De mens, met rede begaafd, behoort zich kennis te vergaren op zijn levensweg. „Door kennis komt men tot liefde voor de natuur en tenslotte tot bescherming daarvan“, aldus de heer Dijkstra.



Interacademiale S.V.H.G.

Tijdens de interacademiale conferentie der Studentenverenigingen op Humanistische Grondslag, gehouden te Hollandse Rading op 25 en 26 October j.l. werd opgericht een interacademiale S.V.H.G. waarvan de reeds bestaande plaatselijke verenigingen van dezelfde naam afdelingen zullen zijn.

Het voorlopige Hoofdbestuur stelde zich als volgt samen:

- H. Grabowsky, Praeses.
- C. G. H. Scholten, Ab-actis I.
- J. A. Post, Ab-actis II.
- J. H. v. d. Bergh, Quaestor.
- C. H. Ritter, Hoofdredacteur.

Het Ab-actiaat is gevestigd: Houttuinen 2, Delft.

Namens het Hoofdbestuur:

C. G. H. SCHOLTEN, Ab-actis I.



Afscheid van H. van Laar

Wegens drukke werkzaamheden heeft ons H.B.-lid H. van Laar zich genoodzaakt gezien zijn lidmaatschap van het Hoofdbestuur neer te leggen. Van de oprichting af van ons Verbond is de Heer. van Laar als H.B.-lid werkzaam geweest. Zijn huis stond steeds gastvrij open voor de maandelijkse vergaderingen en menig lid zal een goede herinnering bewaren aan zijn leiding tijdens buitenbijeenkomsten van het Verbond. Wij hopen dat hij van tijd tot tijd gelegenheid zal vinden het Verbondswerk te steunen en zeggen hem hierbij dank voor zijn medewerking.

Ons tekort!

„De kinderbescherming zal volkszaak moeten worden. De linkse groeperingen hebben wat dat aangaat, zoals Faber het onlangs in *Humanitas* aangaf, inderdaad een achterstand in te halen van minstens 50 jaar.

Zij en ook het niet-kerkelijk deel van ons volk zullen zowel financieel als wat de persoonlijke medewerking betreft, naar vermogen moeten bijdragen aan de opbouw van een doeltreffende kinderbescherming, willen zij enig recht van spreken hebben. Tot op heden was hun belangstelling wel erg platonisch en daardoor de critiek op het feit, dat de kinderbescherming overwegend sectarisch zou zijn, in wezen meer een klacht over eigen gebrek aan initiatief en activiteit dan een gerechtvaardigd oordeel.

Uit „Facade en realiteit“ in „Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk“, no. 7, 20 Sept. 1947, door D. Q. R. Mulock Houwer.

Brieven van lezers

De sociale taak van het humanisme

De humanist kent geen verbondenheid met een buiten de mensheid staande God. Hij kent alleen onderlinge verbondenheid der mensen. Maar die gevoelt hij bijzonder sterk. Zijn sociaal gevoel zegt hem, dat het zijn plicht is om zijn lotgenoten hier op aarde — zijn medemensen — zoveel mogelijk te helpen in het overwinnen van de moeilijkheden van het leven. De economische ongelijkheid met weelde en overdaad aan de ene kant, gebrek en armoede aan de andere kant, verontrust hem. Hij begroet dus in het algemeen met sympathie de instelling van een staatscommissie, die een onderzoek zal instellen naar de vraag of en zo ja in hoever het mogelijk is door wettelijke maatregelen de spreiding en bezit van de grote massa des volks en een redelijke verdeling van het inkomen over de verschillende groepen der bevolking te bevorderen, al zal een principieel anarchist mogelijk bezwaar maken tegen de poging om zulks door wettelijke maatregelen te bereiken.

Het humanisme vindt zijn sociale taak in het tegengaan van de grote economische ongelijkheid. Wel zal de liberaal daartoe andere middelen geschikt vinden dan de socialist of communist. De eerste zal mogelijk het doel trachten te bereiken door de arbeider te laten delen in de winst en hen daardoor te binden aan de winst-producten; de andere zullen voorstanders zijn van de invoering van staatserfpacht, het tegengaan van overmatig hoge bezoldigingen, de beperking der winsten, de verlaging der kapitaalrente van pachten en huur, en het leggen van zware belastingen op grote inkomens en vermogens. Onderlinge kameraadschappelijke gedachtenwisseling zal dan nodig zijn, maar de gemeenschappelijke band is er, n.l. dat de grote economische ongelijkheid vooral in een tijdperk als nu, waarin de bestaansmiddelen niet ruim voorhanden zijn, moet worden bestreden en meerdere gelijkheid moet worden bevorderd. De humanist heeft de overtuiging, dat zijn leven vrucht dragend is, wanneer hij door zijn individueel optreden — in zijn persoonlijk leven — en door zijn optreden in gemeenschap met anderen — op sociaal politiek-economisch gebied — zijn medemensen tracht bij te staan. De mooie taak die op de humanist rust, geeft hem de kracht de teleurstellingen, die het leven nu eenmaal medebrengt, met blijmoedigheid te dragen. Leiden, 9 September 1947.

D. S. VAN ECK.